

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 7, Haziran/June 2024)

Nusayrilikte Ruh Göçü*

Transmigration of Soul in Nusayrism

Çağla KARASU

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

cagla1609@hotmail.com

 ORCID 0009-0008-4658-8184

Araştırma makalesi/Research article

Geliş Tarihi/Received: 02.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 22.01.2024

Atıf/Citation

Karasu, Çağla (2024), "Nusayrilikte Ruh Göçü", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (7), 1-15.

Karasu, Çağla (2024), "Transmigration of Soul in Nusayrism", *bitig Journal of Faculty of Letters*, 4 (7), 1-15.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.

This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

* Yazarın lisans bitirme tezinden üretilmiştir. Karasu, Çağla (2020), *Hatay Yöresi Eski Türk İnançları*, Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Bitirme Tezi.

Öz Hatay ili ve çevresinde yaşayan, azınlık bir topluluk olarak bilinen Nusayriiler; inançlarını, ritüellerini kapalı yaşıyor olmalarından dolayı haklarında objektif değerlendirmelere ulaşamamıştır. Dolayısıyla bölge nüfusunun oldukça büyük bir kısmını oluşturan Nusayriilerin kültürü, kimliği, inançları daha geniş bir ifadeyle halk geleneği kaybolmaya yüz tutmuştur. Çalışmada, Nusayriilerin inançlarının en temel kabulünü oluşturan "ruh göçü" kavramı incelenecektir. Reenkarnasyon, ruh göçü, tenasüh, yeniden doğuş vb. farklı isimlerle anılan bu kavram dünyanın birçok yerinde kabul gören bir inanıştır. Sahada yapılan araştırmalarda bu inancın Anadolu Alevilerinde, yoğun bir biçimde Arap Alevisi olarak da adlandırılan Nusayriiler arasında yaşadığı tespit edilmiştir. Alan çalışması Hatay, Adana, Mersin ve çevresinde yaşayan; adlarına Nusayri, Nuseyri, Alavi, Arap Alevileri de denilen bu topluluk üzerine yapılmıştır. İnançlarının en temel yasası olan "ruh göçü" kavramı ve bu inancın onların gündelik yaşantıları üzerinde tezahürü incelenmiş, daha önce yapılan araştırmalarla desteklenmiş, yörede yaptığımız derlemeler ışığında analizler yapılmıştır.

Anahtar sözcükler: Nusayrilik, ruh göçü, Alevilik, şamanizm, reenkarnasyon

Abstract The Nusayris, known as a minority community living in and around Hatay province; objective evaluations could not be reached about them due to the fact that they live their beliefs and rituals closed. Therefore, the culture, identity, beliefs of the Nusayris, who constitute a large part of the population of the region, and in other words, the folk tradition, are about to disappear. In this study, the concept of "soul migration", which constitutes the most basic acceptance of the beliefs of the Nusayris, will be examined. This concept, which is known by different names such as reincarnation, soul migration, tenasuh, rebirth, etc., has been understood as a belief accepted in many parts of the world. In the researches carried out in the field, it has been determined that this belief lives among the Anatolian Alavis, intensely among the Nusayris, also called Arab Alavis. The field study is carried out by people living in Hatay, Adana, Mersin and its surroundings. It was built on this community, which is also called Nusayri, Nuseyri, Alavi, Arab Alavis. The concept of "soul migration", which is the most basic law of their beliefs, and the manifestation of this belief on their daily lives were examined, supported by previous researches, and analyzes were made in the light of the compilations we made in the region.

Keywords: Nusayri, soul migration, Alevism, shamanism, reincarnation

Giriş

İnsan, varlık sahasına çıktığı andan itibaren varoluşuna ilişkin sorular sorar, yaşam dediğimiz bu yolculukta sorduğu sorulara cevaplar arar ve makul bulduğu cevaplara inanır. Yani insan düşünen, sorgulayan, cevaplar arayan ve her şeyden önemlisi de inanan bir varlıktır. Doğası gereği yaşamına inanmadan devam edebilmesi mümkün değildir. İnsanın hem maddesel hem de ruhsal özelliklerle ve sıfatlarla donatıldığı kabul edilirse onun bir yönden de tinsel varlık olduğu söylenebilir. İnsanın maddesel varlığı ve kimliği pozitif bilimlerle açıklanabiliyorken ruhsal, tinsel, mistik olan yanları ise yalnızca belleğinden destek alınarak, hafızası ve yaşanmışlıklarının yoklanmasıyla açığa çıkarılabilir. Burada bahsedilen bellek hem bireysel hafıza hem de yaşadığı, ait olduğu toplum ile oluşturdukları ortak hafıza olarak düşünülebilir. Bu hafızanın ortaya çıkarılmasında sosyal bilimlerin payı çok büyüktür. Sosyal bilimlerin içerisinde yer alan Halk Bilimi -Folklor- ise toplumların sözlü kültür ürünlerini, gelenek, töre, inanç vb. incelemesi, bunların birbirleriyle olan ilişkilerini, etkileşimlerini, nasıl yayıldığını analiz etmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Halk bilimciler bu kültür ürünlerini ortaya çıkarırken büyük ölçüde mitlerden, halk anlatılarından, hikâyelerinden faydalanırlar. Çalışmamız Hatay'ın Defne ve Samandağ ilçelerinde; Sümerler Mahallesi,

Harbiye Mahallesi ve Döver Köyü başta olmak üzere Alevilerin yoğun yaşadığı yerlerde, zaman zaman da kişilerin tespiti yapıldıktan sonra ortak görüşme alanları belirlenerek 2019-2020 tarihleri aralığında gerçekleşmiştir. 2020 yılı içerisinde hem Halk Bilimi dersi derleme ödevi olarak sunulmuş hem de lisans bitirme tezinin aynı yörede başkaca derlenen halk ürünlerinden biri olmuştur. Yirminin üzerinde kaynak kişi ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin bir kısmı ses ve video kaydına alınmıştır. Bir kısmında ise kaynak kişiler; ruh göçü meselesinin toplum içinde ayrışmalara sebep olduğu, dışlandıkları, alaycı ithamlara maruz kaldıkları gerekçesiyle ses ve video kaydına izin vermemiş ancak yapılan derin görüşmelerin yazıya alınabileceğini beyan etmişlerdir. Makalede ağırlıklı olarak ses ve video kaydı alınan, olayı bizzat yaşadığını belirten kişilerin görüşmelerine yer verilmiş, yapılan diğer görüşmeler ise genel bilgi olarak makalenin içeriğine yansıtılmıştır. Elde edilen verilerin yeniden gözden geçirilmesi, yeni bilgilerin eklenmesi, yeni görüşmelerin yapılması, eksik yahut fazla olan kısımların tespit edilip güncellenmesiyle söz konusu çalışma bugünkü şeklini almıştır. Ülkemizde ruh göçüne dair yapılan araştırmalar incelendiğinde konuya dair saha çalışmalarının sınırlı olduğu gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğunda bu inanişaya dair ağırlıklı olarak yazılı kaynakların taranmış olduğu ve buna göre bazı sonuçlara ulaşıldığı, sahaya dair araştırmaların ise diğerlerine nazaran daha az olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamız alandaki bu boşluğa katkı sunmayı hedeflemektedir.

Kadim zamanlardan bugüne kadar gelen anlatılara, metinlere bakıldığında, mitler incelendiğinde doğum, yaşam, ölüm ve ölümden sonrasına dair meselelerin işlendiği görülür. İnsanın ölümlü bir varlık olduğunun bilincinde olması, yaşam yolculuğunun belli bir süre sonra sonlanacağına idrakinde olması endişelenmesine, korkuya kapılmasına sebep olmuştur. Biyolojik olarak önlem alamadığı bu gerçeği ise maddî dünyada ölümsüz mekânlar inşa ederek, gündelik yaşantısına sınırlamalar getirip gelecekteki konumunu garanti altına almaya çalışarak aşma gayretine girmiştir (Gezgin 2019: 45-46). Ruhlarla ilgili inanişaların temelinde de aynı şekilde ölüm fikrinin aşılma istenmesi yatmaktadır. Pek çok uygarlığın edebî metinlerinde olduğu gibi Türklerde de ölüm fikrinin aşılma istenmesine dair motiflerin bulunduğu eserler vardır. Bunlardan birisi Türk edebiyatı geçiş dönemi eserlerinden olan Dede Korkut'tur. Korkut Ata ile ilgili efsanelere bakıldığında da ölüm fikrinin aşılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Korkut Ata metinlerinde oldukça sık karşılaşılan ölümden kaçma motifinin Şamanizm inancı içerisinde şamanın ölüp dirilmesi, ölümle mücadelesi şeklinde ortaya çıktığı görülür. Fuzuli Bayat, Korkut Ata efsanelerinde karşılaşılan ölümsüzlük arama motifinin Yakutların ölümleri diriltiren ilk şamanı An Arkıl Oyun'a, Türkmenlerin Azrail'i yakalayıp ölmüş insanların canlarını onun elinden alan Burkut Baba'ya, Türk halk edebiyatında ölmezlik sembolü olan Hızır'a benzediğini belirtmiştir (2003: 4). Yaşam nasıl ki insanlar tarafından nefes alabilmek ile bir arada düşünülüyorsa tam tersi olan ölüm de nefesin yokluğu ile birleştirilerek anlaşılır. Şamanlar; havaya karışan nefesin hava içinde kaldığına dolayısıyla da başka bir varlığın nefes almasıyla havanın döngü ile diğer bir varlığa geçebilmesinin mümkün olduğunu kabul ederler (Işık 2012: 46). Bu kabul de ruhun başka bir bedene geçebilmesi ve bir varlığın başka bir varlığa dönüşebilmesine dair olan inanişaların şamanizm inancı içerisinde de yer edinmesini kolaylaştırmıştır. Ruh, her dönemde ve çağda merak edilen, anlaşılma istenen bir mesele olarak ortaya çıkar çünkü insanın varoluşunu anlamlandırmaya çalışması daha açık bir ifadeyle kendini tanıma ve bilme yolculuğunun ruhtan bağımsız gerçekleştirilebilecek bir olgu olmadığı düşünülmüştür. Ruhun nefes ve hava döngüsü ile özdeşleştirilmesi, onun ölümsüzlüğü, sonsuzluğu ve dolayısıyla da farklı bir bedende hayat bulması fikrini güçlendirir. Nusayrilik, ruhun başka bir bedende hayat bulması fikrinin yoğun bir biçimde korunduğunu gösteren önemli bir örnektir. Nusayrilik örneğinde *ruh göçü* kavramının nasıl tezahür ettiği konusuna geçmeden önce bu kavramın anlamına, Türk kültüründe nasıl şekillendiğine ve farklı kültürlerde nasıl işlendiğine de bakmak konunun daha iyi anlaşılması açısından yerinde olacaktır.

Reenkarnasyon (Ruh Göçü)

Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde ruh göçüne dair araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Dinî kabuller, dinler tarihi üzerine daha önceden yapılan araştırmalar vb. etkenlerden dolayı *ruh göçü*, mesafeli yaklaşılan bir kavram olarak karşımıza çıkar. Son yıllarda bilgiye daha kolay ulaşılabilir olması, teknolojinin ve sosyal medyanın da gelişmesiyle birlikte tüm dünyada yaşanan gelişmeler saklı kalmış spiritüel konuların, mistisizmin, batin ilimlerinin ve tüm bunlara dair meselelerin daha rahat incelenebileceği bir alan oluşturmakla kalmamış, kültürler arası karşılaştırmalı olarak araştırılabilmesine de olanak sağlamıştır. Bu durumun artıları olduğu kadar eksileri de vardır. Bir taraftan bilgi alınabilirken diğer bir taraftan doğruluğundan emin olunmayan, hiçbir kaynağı bulunmayan tevatürlerin yayılmasına da neden olmuştur. *Reenkarnasyon*, *ruh göçü*, *tenasüh* kavramları üzerine birçok farklı tanımlama yapılmış çoğu zaman da birbirleriyle karıştırılmıştır. *Reenkarnasyon* (*reincarnation*) kelimesi Fransızca kökenli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. TDK güncel sözlükte bu kelimeye karşılık *ruh göçü* tanımlaması yapılmıştır. *Tenasüh* kelimesi ise Arapça kökenli bir kelime olup TDK güncel sözlükte yine *ruh göçü* olarak ifade edilmiştir. İslam Ansiklopedisinde (Yitik 2011: 443-446) yer alan bilgiye göre *tenasüh* "gidermek, bir şeyi silip yok etmek" anlamına gelen *nesh* kökünden türemiştir ve "bir şeyi olduğu gibi başka bir yere nakletmek veya kopyalamak, bir şeyi iptal ederek başka bir şeyi onun yerine koymak" gibi anlamları da içermektedir. Osmanlı Türkçesinde ise reenkarnasyon kelimesine karşılık *tecessümü mükerrer*, *tecessüdü mükerrer* kavramlarının kullanıldığı ifade edilir (Arıkdal 1989: 134). Bir inanç olarak incelendiğinde ise bu kavram üzerine araştırmacıların farklı görüşler ortaya attığı gözlemlenir. Caner Işık, İslam literatüründe *tenasüh* olarak kabul edilen bu inancın farklı yorumlar içerisinde farklı anlamlar kazanmış olduğunu ifade ederken basit anlamıyla *tenasühün* ruhun ölümden sonra başka bir bedende yeniden dünyaya gelmek anlamını taşıdığını belirtir (2012: 49). Fikret Karaman ise bu kavramları Hz. İsa için kullanılan ve yeniden bedenlenme anlamına gelen *incarnation* (*enkarnasyon*) kelimesiyle birlikte açıklar. Bu kavram, "ilahî ruhun onda tecelli etmesi ve ulûhiyetin Hz. İsa'da ortaya çıkması manasındadır. (...) Bu kelimenin Türkçe karşılığı da ruh göçü (*tenasüh*) anlamına gelmektedir." (Karaman 2017: 11). Ergun Arıkdal'ın "Ansiklopedik Metapsişiksel Terimler Sözlüğü" adlı eserinde ise reenkarnasyonun bir tekâmül aracı olarak aktarıldığı, tekâmül etmekte olan her varlığın da madde içerisindeki deneyim ve görgüsünün artırılması için çeşitli bedenler ve kimlikler içinde tekrar tekrar maddesel âlemde doğması şeklinde açıklandığı görülür (1989: 134). Genel kaniya göre ifade edecek olursak merkezinde ruhun ölümsüzlüğü fikrinin yattığı ve dolayısıyla da ruhun farklı farklı bedenlerde tekrardan dirileceğinin mümkün olduğuna dair olan inanişâ ruh göçü denir. Reenkarnasyon ve *tenasüh* kavramları incelendiğinde aynı anlamlara geliyormuş gibi düşünülse de aralarında önemli bir fark vardır. *Tenasüh* inancına göre kişinin öldükten sonra hayvan ve bitki gibi kalıplarda geri gelebileceğine de inanılırken reenkarnasyon inancında ise öldükten sonra aynı türler arasında döngünün devam edeceğine inanılır (Işık 2012: 48, Has 2004: 392). Söz konusu inanç, en eski inançlardan biri olan Şamanizm başta olmak üzere Hinduizm, Jainizm gibi Uzak Doğu dinlerine, dinlerin ezoterik yorumlarına kadar geniş bir alanda kabul görmektedir (Işık 2012: 49). Bilinen Batı tarihinde Pisagor ve Platon gibi bazı eski Yunan bilgin ve filozofları tarafından dile getirilmiş olan ruh göçü kavramı, aslında çok eski çağlardan beri birçok uygarlıkta bilinen ve kabul gören bir inanıştır (İnsanlığı Birleştiren Bilgiyi Yayma Vakfı [BİLYAY] 1997: 17-351). Türklerde ise Şamanizm inancı içerisinde *yeniden doğuş*, *ölüp-dirilme* kavramları ile birlikte karşımıza çıkmaktadır. Şamanizm inancında çokça rastlanılan *ölüp-dirilme* motifi aslında daha eski bir inanç sistemi olan totemizmde, avlanan hayvanın tekrar dirileceğine dair olan inancın içinden doğmuş ve zaman içerisinde genişleyerek Şamanizm inanişâyla beraber insanın ölüp-dirilmesi anlayışına dönüşmüştür. En eski avcı topluluklarının hayvanlarla aralarında kurmuş oldukları o mistik dayanışmaya bakıldığında, söz konusu dayanışmanın zaman geçtikçe yerini şamanın ana hayvanına dönüşebilmesi (her şamanın kendine seçtiği bir hayvan olurdu, erk hayvanı), hayvanların dillerini anlayabilmesi ve öngörülerini onlarla paylaşabilmesi, iletişim kurabilmesi gibi durumlara bıraktığı görülür. Bayat, şamanın vücudunun parçalanarak tekrar birleştirilmesi olayını sembolik bir ölüm ve yeniden doğum olarak nitelendirir (2019: 92). Her ne şekilde

nitelendirilirse nitelendirilsin ölüm ve yeniden doğuş kavramları çok uzun zamanlardan beri insanların belleklerinde yer etmiş ve kültürel hafızayı oluşturan motiflerden biri olduğu gözlemlenmiştir.

G.V. Ksenotov tarafından derlenen bir şaman memoratında hikâyesini anlatan bir kadın şaman, ruhlar tarafından başının kesilip çadırın direklerine takıldığını ve bedeninin kemiklere göre parçalara ayrıldıktan sonra başka bir ruh tarafından parçalara ayrılan kemiklerinin soyulmuş akacağın üzerine koyularak yeniden bir araya getirildiğini ve kemiklerinin etle örtülerek tekrar diriltildiğini aktarır (Bayat 2019: 92). Sonrasında ise bunun ilk ölümü olmadığını, önceden Tunguz milletinin şamanı olduğunu, kayıp geyiklerini ararken tuzağa takılıp öldüğünü daha sonra da Sahalar'ın (Yakutlar) arasında ikinci defa doğduğunu belirtir ve ilk ölümüne dair sırtında bir yara izi(delik) olduğunu aktarıp tekrardan nerede doğacağı hakkında da bilgi verir (Bayat 2019: 92). Dikkat edilirse bu anlatıda hem ruh göçüne dair detaylar vardır hem de anlatının devamında kadın şamanın gelecek hakkında da öngörü sahibi olduğu, tekrardan nerede doğacağını ona bildirilmiş olduğu gözlemlenir. Anadolu'daki bazı anlatılarda da buna benzer durumlara rastlanmaktadır. Kişiler önceki yaşantıları ya da gelecekteki yaşantılarının nasıl olacağı hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Ölüm süreci içerisinde, pek çok yerde şamanın kendi iskeletini seyretmesi, bedeninin parçalanması anlatılırken kimi yerde kazanda kaynatılır, kimi yerlerde ruhlar tarafından kanı içilir yani öldürülme şekilleri değişiklik arz edebilir fakat mutlaka bir şekilde kemikleri etlenir ve tekrar diriltir (Kara 2017: 191-201). Hatta bazı anlatılarda, ruhlar tarafından iç organlarının çıkartılıp yerine bundan sonraki hayatı için yeni yetiler, yetenekler ve bu yetenekleri kullanmasına yardımcı olacak yeni organlar konulduğuna rastlanır (Bayat 2009: 74-77). Reenkarnasyon inancında farklı farklı kültürlerde ruhun yeniden bedenlenebilme sayısının değiştiği de gözlemlenen başka durumlar arasındadır. Nusayrilik inancında kaynak kişiler bir ruhun yedi defa bedenlenebildiğini ifade ederler (KK1, KK5). Budizm inancına dair anlatılarda ise kişi arınana kadar süren uzun bir döngü içerisinde tekrar tekrar ölüp dirileceği ifade edilir (BİLYAY, 1997: 31). Şaman reenkarnasyon olayında ise Fuzuli Bayat, şamanların efsanelere göre iki hatta üç defa doğduğunu belirtirken bu tekrar doğumlarda cinslerin değiştiğini ve bunun şamanlık olgusuna özel bir durum olduğunu aktardıktan sonra Tarkaylı meşhur bir şaman olan Aadca Oyuna hakkında vermiş olduğu bir anlatıda onun ikinci defa Tunguzların içinde Kısıltay-Udagan adıyla, kadın şaman olarak doğduğunu ve üçüncü defa tekrardan dünyaya geleceğine inanıldığını ifade eder (2019: 93, 97). Bu anlatıdan anlaşılacağı üzere Şaman hem önceki yaşantıları hem de yeniden doğuş aşamalarına dair bazı bilgilere sahip olabilmektedir. Bu, Anadolu'da karşılaşılan bazı anlatılarla ve Nusayrilik inancıyla da benzerlik gösterir. Nusayrilikte bu bilgiler kişiye rüya aracılığıyla verilir. İlerleyen bölümlerde bu konuyla ilgili detaylandırma yapılacaktır.

Yine Orta Asya'da kurulan Türk devletlerinden biri olan Uygurlarda da *yeniden doğuş* inancının izlerini görmek mümkündür. Bilindiği üzere Uygurlar Mani dinini ve Budizm'i benimsemişlerdir. Dolayısıyla bu inanışın onlara Budizm'den geçmiş olduğu da düşünülebilir. "Uygurlar inanmış oldukları yeniden doğma olgusuna *sansar* (bazı kaynaklarda *sangsar* olarak da geçer) adını verirler. Uygurlar, ruhların dönüşümünü âdeta bir tekerleğe benzeterek bu dönüşümü, bu tekerleği *sansar çarkı* olarak isimlendirir. Sansar kakım cinsinde bir hayvandır ve kakım, Uygur Türklerinde Ata ruhlarını sembolize eder. Bazı Uygur fresklerinde elinde sansar ya da kakım tutan ve pars postu giymiş alpler görülür (URL-1). Konuyla ilgili olarak Türk kültüründe önem arz eden *kemik* unsurundan da bahsetmek gerekir. Bilindiği üzere Şamanlar gelecek hakkında öngörülerde bulunurlardı. Bu vesileyle ait oldukları toplumların hem bilirkişisi, bilgisi yahut danışmanı hem de savaş zamanı alplerin en büyük yardımcılarıydı. Alpler savaş zamanları şamanların baktıkları fala göre hareket etmekteydiler. Fal bakan, büyü yapan şamanlara *Bö, Bögü, Bügü* gibi adlar verilirken bu işi kürek kemiği ile yapanlara ise *Yarınca* adı verilmekteydi (Roux 1995: 51, 77). "Divânu Lügâti't-Türk'te bu kelimenin "yarın" olarak adlandırıldığı belirtilmiştir. Kürek kemiği falına Moğol saraylarında da çok önem verildiği bilinmektedir. Avrupalı gezgin Rubruk'un verdiği bilgilere göre Mengü Han bir işe girişmeden önce kürek kemiğine

bakardı.” (Kültürel vd. 2011: 132, 133). Fala bakmak için Şaman ilk olarak kemiği ateşe atar, ateşte kızdırdıktan sonra üzerinde beliren çizgilere göre yorum yapıyordu. Eski Türk inanışında kan ve kemik kutsalı içeren bir unsur olarak kabul edilmekteydi. Kurban edilen hayvanın kanının akıtılmamasına özen gösterilmesi, kemiklerinin kırılıp parçalara ayrılmaması da bu kanıyı desteklemesi bakımından önemlidir. İbn Fadlan Batı Türklerinde koyunun kurban edilmediğini fakat ölene kadar kafasına vurulduğunu gözlemlemiştir (Roux 1999:123). Yine hayvanın avlanırken kanının akmamasına özen gösterilmesi, kalbinin söküldükten sonra öldürülmesi şeklinde karşılaşılan durumlar Türklerde kan ve kemiğin önemini belirtmesi açısından dikkat çekicidir (Roux 1999: 123). Kan akıtılmaması, avlanan hayvanların kemiklerinin muhafaza edilmesi aslında yeniden doğuş inancıyla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla ruhun ikamet ettiği yer olarak görülen kemikler aracılığıyla hayvanın yeniden dirilebileceğine dair bir inanmanın varlığından söz edilebilir. Orta Asya’da açılan Hun ve Göktürkler’e ait alp ve kağan kurganlarında aşık kemiklerine rastlanır ve bu durum Türk mitolojisinde kan ve kemiğin yeniden doğuş ile bağlantılı semboller olduğunu göstermektedir (URL-3). Dolayısıyla kahramanların aşık kemikleri ile beraber gömülmelerinin yeniden doğuş inancından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Tüm bunlar bize “yeniden doğuş” kavramının çok eskilere işaret ettiğini ve pek çok uygarlığın ilkel inanç ve inanışlarında rastlanılan bir olgu olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de Adana, Mersin ve Hatay yörelerinde yaygın olmak üzere Anadolu’nun birçok yerinde hâlâ bu inanışa sahip topluluklar vardır. Özellikle Alevi-Bektaşî inancı içerisinde eren ve evliya anlatılarında ve kelamlarında bu inanca rastlanmaktadır (Ocak 2000: 183-226). Hatta Ahmet Yaşar Ocak’ın “Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri” adlı eserinde önemli bir açıklaması vardır ki ruh göçüne dair inanışların Bektaşî ve Kızılbaş toplulukları tarafından kabul edilmiş olmasının yanı sıra Sünnî topluluklarda da az çok muhafaza edildiğini belirtir (2000: 183). Bu açıklama ruh göçünün Türk kültürü içerisinde uzun zamandan beri var olan bir inanış olduğunu doğrular niteliktedir. Alevi-Bektaşî inancı içerisinde ruh göçü kavramı hulûl inancı ile birlikte incelendiğinde netlik kazanır (Işık 2012: 54, Ocak 2000: 197). Hulûl, İslam Ansiklopedisinde (Demirci 1998: 341-344) “bir şeyi çözmek, bir yere intikal etmek, konup yerleşmek” anlamlarına gelen bir fiil olarak açıklanır. Bir inanç olarak incelendiğinde ise bu kavram Tanrı’nın yahut sıfatlarının yarattıklarında tecelli etmesi, görünmesi olarak anlam bulur. Bilindiği üzere şamanlar doğada her şeyin bir ruhu bulunduğuna inanır dolayısıyla bu inanış kalıptan kalıba geçebilmeyi, don değiştirebilmeyi, ruhun başka bir bedende var olabilmesi fikrini mümkün kabul eder. Alevi-Bektaşî inancı içerisinde de Pir Sultan Abdal, Şah Hatayî, Kaygusuz Abdal vb. şairlerin kelamlarında, Alevi-Bektaşî menkıbelerinde yoğun olarak rastlanır (Ocak 2000: 186, 188, 190, 193). Fakat bu inanış çoğunlukla Hint dinleriyle ve Batı kaynaklı dinlerle ilişkilendirildiği için birtakım fikir ayrılıklarına da neden olmuştur. İslam düşünürlerinin büyük bir çoğunluğu tarafından ruh göçü kavramı tenasüh olarak kabul edilmiş ve Hint dinleri ile ilişkilendirmiştir fakat detaylı incelendiğinde bu inanışın Anadolu’da karmaşık bir şekilde varlığını sürdürdüğü gözlemlenmiştir (Işık 2012: 47). Ruh göçü tanımlaması Nusayrilik ekseninde incelendiğinde ise onlar için bu kavram şu şekilde izah edilebilir: Dünya boyutunda tekâmülünü tamamlamamış olan ruhun, benliğini taşıdığı bedenden ayrılarak öldükten sonra başka bir bedende tekâmülünü tamamlamak üzere geri gönderilmesi inancıdır. Başka bir deyişle ölümden sonra, ruhun bedenden ayrılarak başka bir bedene göçmesi anlamını taşır. Hatay yöresinde yapmış olduğumuz saha çalışması sonucunda bu inancın iki farklı şekilde görüldüğüne dair bilgiler elde edilmiştir. Bunlardan ilki; öldükten sonra kişinin ruhunun insan, hayvan ya da bitki olarak yeniden dünyaya gelebileceği yönündedir. Çalışmanın bu kısımda ufak bir parantez açarak ceza kavramından bahsetmek gerekmektedir. Birinci durumda kişilerin reenkarne olma sebepleri işlemiş oldukları bir suça bağlanır. Yani İnsan, insan olmanın gereklerini yerine getirmezse bir daha dünyaya geldiğinde hayvan olarak gelir ve cezalandırılır (Işık 2012: 48). Bu görüş *tenasüh* kavramıyla birebir örtüşür. İkinci görüşe göre ise ruh göçü tekâmüle dayalı ve aynı türler arasında gerçekleşen ruhsal bir kuraldır (Işık 2012: 48). Buna örnek vermek gerekirse insan öldükten sonra ruhu başka bir

insan bedeninde yeniden dünyaya gelebilir. İkinci durum ise Batı literatüründeki *reenkarnasyon* kavramı ile birebir örtüşmektedir. Derlememizde her iki görüşün de karışık olarak, iç içe yaşadığı ve varlığını koruduğu tespit edilmiştir. Saha çalışmalarında konuyla ilgili elde edilen veriler yeri geldikçe açıklanacaktır ancak Nusayrilerde bu inancın nasıl şekil aldığına değinmeden önce Nusayrilerin kim oldukları, nereden geldikleri hakkında bilgilendirme yapılması yerinde olacaktır.

Nusayriler

Nusayrilerin bânını bir inanışa sahip olmalarından dolayı haklarında ortaya atılan bilgilerin büyük bir çoğunluğu yanlış ya da eksiktir. Kim oldukları ve nereden geldikleri ile ilgili bilgiler sınırlı ve kesin olmamakla birlikte Nusayriler hakkında yapılan araştırmalar devam etmektedir. Haklarında ortaya atılmış ve hâlâ tartışılan yaygın görüşler vardır. Bunlardan biri; On İki İmamlardan biri olan Hasan el-Askerî'nin öğrencisi İbn Nusayr tarafından oluşturulduğu ve bu nedenle adlarına *Nusayri* dendiği yönündedir (Üzüm 2007: 270-274). İslam Ansiklopedisi'nde (Üzüm 2007: 270-274) de yer alan ve bazı araştırmacıların da savunduğu diğer bir görüşe göre, bu inanca mensup olanların yoğun olarak bulunduğu Lazkiye bölgesindeki El-Nusayriyye dağlarına nispetle bu ismi almışlardır. Osmanlı döneminde ise Müslüman olarak tanımlanan bu topluluk, halk arasında kabul görmemiş bu nedenle Sünnileşmek istemiş ve devlete buna yönelik başvurularla buldukları kaydedilmiştir (Ürkmez vd. 2010: 130). Kayıtlarda belirtilen diğer açıklamalarda ise Nusayrilerin İslam hukukuna aykırı hareket etmedikleri, şehadet getirdikleri, Kur'an okudukları, görünürde küfretmedikleri fakat kendi aralarında farklı ayin ve dini pratikleri olduğu aktarılmıştır (Ürkmez vd. 2010: 130). Bunun yanı sıra Ahmet Cevdet'in "Tarih-i Cevdet" adlı eserinde de Nusayriler hakkında bazı bilgiler aktardığı görülür. Eserde Dürzîler ile ilgili maddenin geniş ve kapsamlı olduğu dikkat çekerken Nusayriler hakkındaki bilgilerin ise özet niteliğinde olduğu ve çoğunlukla bu iki mezhebin benzerlikleri üzerinde durulduğu gözlemlenmiş, Türkiye'deki varlığı yahut Hatay ve çevresi özelinde yapılmış herhangi bir değerlendirmeye rastlanmamıştır (Dalkıral 2003: 217). Nusayrilerin gerçekte Arap mı yoksa Türk mü oldukları yönünde Cumhuriyet dönemi ve sonrasında da ciddi tartışmalar meydana gelmiş, fikir ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Konu hakkında yapılan çalışmalarda Hasan Reşit Tankut'un "Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında" adlı eserinde antropolojik araştırmalara yer vermesinin konunun anlaşılması noktasında büyük önem arz ettiği görülmektedir. Tankut, eserinde Nusayrilerin kim oldukları hakkında yapılan köken araştırmaları ile ilgili değerlendirmesinde Antropolog Felix Von Lucha'nın tespitlerine yer verir ve bu tespitlerde Nusayriler ile Antalya çevresinde yaşayan Tahtacılar arasında büyük benzerlikler olduğunu, Sünnilerin her iki tarafa da Alevî adını verdiğini, kafa endisleri incelendiğinde ise Nusayrilerde ortalama 85, Antalya çevresinde yaşayan Tahtacılar da ortalamanın 86 olduğunu belirtir (1938: 11). Tankut, Nusayrilerin Türk kökenli olduğunu kabul eder. Bazı araştırmacılar Tankut'un bu çalışmasının Cumhuriyet Dönemi Türkleştirme politikası çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini belirtir.¹ Ancak yine de bu araştırma Nusayriler hakkında yapılan köken araştırmalarında yaygın olarak kabul edilen, *Arap* oldukları yönündeki genel kabulü sorgulatması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca ruh göçüne dair inanışın Şamanizm'deki ve Nusayrilik'teki tezahürleri karşılaştırıldığında ortaya çıkan benzerlikler bu ifadeyi doğrular niteliktedir. Önemli bir diğer açıklamayı ise topluluğun inanç ve kanaat önderlerinden Nasreddin Eskiocak² yapmıştır. Eskiocak, ikinci Halife

¹ Detaylı bilgi için bkz. (Önal 2016: 113-138).

² "1939 yılında Antakya'da doğmuştur. Eskiocak (Şeyh Davut) ailesine mensuptur. İlk öğrenimini Harbiye nahiyesinde tamamlar. 7 yaşında Kur'an-ı Kerim'i hatmeder. Daha sonra Antakya'da bulunan Habib-i Neccar Camisi'nin Kur'an-ı Kerim resmî kursuna katılıp Kur'an okutma yetki belgesini alır. 250 yıldan beri sülale yolu ile gelen dinî bilgileri ve ana dili olan Arapçayı öğrenmesinde babası ve aile büyüklerinden o yaşlardan itibaren faydalanmaya başlar. Arapçanın temeli olan sarf ve nahiv başta olmak üzere Kuran-ı Kerim, Tefsir, Ehlibeyt Öğretileri, İslam Tarihi, Fıkıh gibi dersleri imkânları dâhilinde okuyarak kendini geliştirir. Eskiocak (Şeyh Davut) ailesi, tarihi eskilere dayanan köklü ve geniş bir ailedir. 250 yıldır Hatay topraklarında yaşamaktadırlar. Hatay Devleti Kurulduğu zaman farklı

zamanında Şam civarında bir bölgeyi fethetmek için Ubeyde bin el Cerrah kumandasında bir kuvvet gönderildiğini, gönderilen bu kuvvetin oradaki güçler karşısında zayıf kaldıkları anlaşılınca Medine'den dört yüz elli kişiden oluşan ek bir kuvvet daha gönderildiğini ve bu kuvvetin Hz. Muhammed'in ensarlarından oluştuğunu belirtir (URL-2). Bu nedenle de onlara *nasarat* yani *zaferci* adı verildiğini aktarır (URL-2). Devamında Eskiocak, bu kişilerin Şam etrafındaki yerleri fethettiklerinde bol suyu, güzel havası ve meyveli ağaçları nedeniyle o bölgeye; bazılarının ise *Cibelu Nasara* yani Hristiyan dağlarına yerleştiklerini, bundan dolayı da onlara *ensar* yerine, küçük düşürme ve alay etme amacıyla *Nusayri* diye hitap edilmeye başlandığını ifade eder (URL-2). Nasreddin Eskiocak'ın açıklaması, Nusayrilerin Müslüman olup olmadıkları yönündeki soru ve önyargıları cevaplandırması ve açıklığa kavuşturması bakımından önem arz etmektedir. Tüm bu açıklamaların yanı sıra tarihsel süreç içerisinde Nusayriliği "*aşırı, sapkın, sapık, senkretik, heretik* olarak nitelendiren araştırmalar da ortaya konmuştur." (Keser 2011: 3). Muhtemelen bunun temel sebepleri Nusayrilerin inançlarını kapalı, gizli bir şekilde yaşıyor olmaları ve ortaya konan araştırmalarda Nusayriliğin büyük ölçüde Orta Doğu merkezli bir yaklaşımla ele alınmış olmasıdır. Nusayriliğin, Şiilik ve Anadolu Aleviliği ile aralarında birtakım benzerlikler olsa da inanç esasları bağlamında incelendiğinde farklılıklar bulunduğu da gözlemlenen bir durumdur. Neticede bu inanç sisteminin alt yapısını iki temel kültürün oluşturduğunu görebiliriz. Bunlardan birincisi Orta Asya Türk kültürü, ikincisi ise Orta Doğu'daki eski inanç sistemleridir ve Nusayrilik bu iki kültürün bir sentezi gibi algılanabilir.

Nusayrilikte Ruh Göçü

Orta Doğu, Batı ve Anadolu'nun ilkel inanç sistemlerinde yaygın olarak karşılaştığımız ruh göçü kavramının Nusayrilerde Nusayri olmanın gerekliliği şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla yöre halkı incelendiğinde, yediden yetmişe her bireyde bu idrakin var olduğu ve var oluşunu bu idrak ile sürdürdüğü görülür. Onlara göre bu inanç sanıldığı aksine ahiret kavramını, ahiret bilincini yok saymaz, Nusayrilere göre genel eleştirilerin aksine İslam inancına ters düşmez hatta Kur'an'daki pek çok ayet ile de örtüşür niteliktedir (KK1, KK2, KK5). Yörede yapılan görüşmelerde kaynak kişilerin hepsinde ahiret inancının var olduğu gözlemlenen durumlar içerisinde yer almaktadır.

Ruh göçü bölge inancında iki farklı şekilde tezahür etmektedir. Bunlardan ilki hayvan kalıbına girme, ikincisi ise insan kalıbına girme şeklindedir. Nusayriler; hayvan olarak kalıba girme şekillerinde hayvanlarla insanlar arasında göstermiş oldukları reaksiyonlar, davranışlar bakımından mistik bir bağ kurmaktadır. Laf dinleyen fakat bunu gizlice ve sessizce yapan insanlar için yörede "önceki hayatında kesinlikle yıldı" benzetmesi yapılabilirken; kurnaz, dolandırıcı, uyanık insanlar için, yörede kolaylıkla "önceki hayatında bu kesin tilkiydi" (KK2) benzetmesi yapıldığı görülmüştür. Yine detaylı bir şekilde incelendiğinde topluluğun hayvanlarla olan iletişimlerinin oldukça iyi olduğu gözlemlenir. Hayvanlara iyi davranmalarının en önemli sebebi onların daha önce dünyaya insan kalıbında gelmiş olduklarına ve bir ruh taşıdıklarına inanmalarıdır. Bu konuyla ilgili olarak İnan Keser saha çalışmalarında Nusayrilerin, hayvanların cezalandırılan ruhlar olduklarına inandıkları için köpeklere ve diğer hayvanlara oldukça iyi davrandıklarını belirtmiştir (2011: 65). İnsan olarak kalıba girme şekillerinde ise cinsiyet değiştirme durumuna yörede pek rastlanmamış olsa da (yani kadınsa yine kadın erkekse yine erkek olarak dünyaya gelinir) "Ruhun cinsiyeti yoktur." inancı mevcuttur. İnanışa göre insan-ı kâmile ulaşılması için kişinin yedi defa dünyaya gelmesi gerekmektedir. Neden yedi sayısı olduğu sorulduğunda ise yeraltının ve göğün yedişer kattan oluştuğuna dair inanışa sahip oldukları (KK1, KK5)

inançlara mensup millet meclisini oluşturan 40 milletvekili vardır. Bu milletvekillerinin dörtte biri Alevilerden oluşur. Aralarında bu aileye mensup büyük amcaları "Ş. Hasan Ali Davut Eskiocak" da vardır. Hatay Valiliği Müzesinde isimleri ve fotoğrafları mevcuttur." (URL-2).

söylenmiştir. Saha çalışmasında bunun yaygın bir görüş olduğu da gözlemlenmiştir. Yöre halkının kalıplaşmış bir ifade olarak “yedi kat yerin dibi, yedi kat yerin üstü” (KK1, KK5) gibi tabirleri cümlelerin içinde, “Yedi kat yerin dibine girdim, yedi kat yerin dibine soktun” (KK2, KK5) şeklinde gündelik yaşamlarında oldukça sık kullandıkları da tespit edilen bir başka durumdur. Bu bağlamda Nusayrilerde, bir ruhun yedi defa dünyaya geldikten sonra sonsuzluğa kavuşacağına dair yaygın bir inanışın var olduğu söylenebilir. Yeniden doğuşa inanan bu kimseler Tanrı'nın adaletine sonsuz bir güven duyduklarını belirtirler. Yöredeki şeyhlerin, dedelerin, din büyüklerinin bâtını yorumlamalarına göre örneklendirmek gerekirse sakat doğan bir çocuk ya önceki hayatında yapmış olduğu bir yanlışın bedelini ödüyordur yahut ailesi önceki yaşamlarında “insan olmanın gereklerini yerine getiremediği için” (KK5) onunla sınıanıyordu. Nusayrilerin bâtını yorumlamalarına göre Tanrı'nın bile isteye, sebepsiz yere bir çocuğu sakat yaratması, O'nun adaletine ters bir durumdur. Yapılan saha çalışmasında yöre halkına yöneltilen “Sizin anlayışınıza göre, çocuk ailesinin günahını neden çekiyor, bunu nasıl açıklıyorsunuz?” sorusuna “O çocuğun acı çektiğini nereden biliyoruz ki?” (KK1, KK5, KK2) cevabını alırız. Soruya verilen cevaba bakıldığında yöre halkının kafalarda oluşabilecek pek çok soruya kendilerince bir açıklama getirdikleri çalışmada tespit edilen bir başka durumdur. Kişilerin reenkarnasyon geçirdiğinin nasıl anlaşıldığı sorusuna gelince, bunları maddeler hâlinde açıklamak konunun daha anlaşılır olmasını sağlaması açısından büyük önem arz etmektedir.

Bir kimsenin reenkarnasyona uğramış olduğunu gösteren belirtileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Kişilerin çocukken yahut gençlik dönemlerinde görmüş oldukları rüyalar ve uyku hâlindeki, bilinçdışı olarak nitelendirebilen sayıklamalar. (KK3)
2. Bedenlerinde, çocukken aileleri tarafından fark edilen, önceki yaşamlarına ait olduğu düşünülen izler (yara izleri, ben şeklinde tarif edilebilen büyük lekeler, çukurlar, kesikler...). (KK4)
3. Bazı çocuklar, henüz 2-3 yaşlarındayken, yaşamış oldukları her şeyin idrakinde olup, buldukları yeri kabullenemeyip, önceki hayatlarında ne oldukları, kim oldukları hakkında ailelerine detaylıca bilgi verebilmektedirler. Bu anlatılar dikkatle değerlendirilir. (KK4)
4. Bazı durumlarda kişinin kendisine değil, ailesine rüya yoluyla önceki hayatında yaşadıkları bildirilebilmektedir. (KK3, KK7)
5. Dördüncü maddede bahsedilen durumlarda, aileler gördükleri rüyaları çocuklarına anlattıklarında, çocukları anımsamaya başlayıp çok ilginç tepkiler verebilmektedirler (ağlamak, duygulanmak, eski eşyalarını aramak vb.). (KK3, KK7, KK6, KK4)
6. Genellikle normal bir ölümle değil de kaza sonucu meydana gelen ölümlerde, cinayete kurban gidenlerde yani ölümü olaylı olan kişilerde görülmektedir. (KK3, KK4)

Kişilerin büyük bir çoğunluğu hikâyesini belli bir noktaya kadar anlatabildiğini belirtmektedir. Geri kalanını bilmesine rağmen anlatamamaktadır. Anlatamadığı kısım yeniden yaratılış sürecine dair olmakla birlikte, bazı kimseler o kısmı tamamen hatırlamadığını da söylemektedir.

Yukarıda belirtilen maddeleri daha somut ve anlaşılır bir hâle getirmek adına kaynak kişinin yaşadığı olaya burada yer vermek yerinde olacaktır. Kaynak kişi Edip Çelik, yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

“Önceki hayatımda adım Hamit Balık'tı. İçkiciydim, eşkiyaydım... İskenderun'da yaşıyordum. Evliydim, dört tane kızım vardı. Düşmanlarım vardı. Kurşunlandım ben. Yedi tane kurşun yedim. Öldüm. Üç gün mezarda inilti sesleri duydum, kabir azabı çektim. Ondan sonra biri geldi yanıma ve beni bir yere götürdü. Cennet denen bir şey... Bir ağacın kovuğuna oturttu ve 'Buradan inme.' dedi. O gitti ben indim. Bir süre sonra tekrar aynı

şahıs yanıma geldi ve 'Ben sana inme demedim mi?' dedi. Tekrar aynı ağacın kovuğuna oturtturdu ve elimde boş bir bakır tabak vardı. Aynı şeyleri yine söyledi ve gitti. Orada oturdum ve bu dünyaya geldim, yeni ailemin yanına. Ağacın kovuğu annenin hamilelik dönemi demekmiş. Eskiden yakıt sıkıntısı vardı. Ailem kömürle ısınıyormuş. Otuz-kırk günlükken kömürden zehirleniyorum ve tekrar ölüyorum. İkinci kez aynı ağacın kovuğuna oturtturulmam da annemin tekrar hamilelik dönemiymiş ve tekrar, bir daha aynı aileme geri geliyorum. Annem, babam ve halalarım beni rüyalarında görüyorlar. 'Ölen bebeğiniz size tekrar geri gelecek, kaygılanmayın.' diyorlar. Babam da rüyasında onu kucaklayan bir çocuk görüyor ve çocuk ona 'Baba ben yanınıza geliyorum.' diyor. Tekrar (dünyaya) geliyorum. Annem gerçekten, bir daha hamile kalıyor ve ben tekrar doğuyorum. Eşim ve çocuklarım daha sonra yanıma geldiler. Ben çocukken dilim açıldığı zaman konuşmaya (anlatmaya) başlıyorum. Silah arıyorum buradaki babamın yanında. Benim babamın silahı vardı. Silahını almak istemişim. Babam; ne yapıyorsun diyor (bana). Ben; düşmanlarım var onları öldüreceğim, öcümü alacağım diyorum. Böylelikle, buradakiler de bu çocuğun bir mazisi var diyorlar. Ben; eşim şu, kızlarım şu, dört tane kızım var (diyorum). Daha sonra İskenderun'da söylediklerimi araştırmaya başlıyorlar. Onlar da (diğer aile) bunu duyunca yanıma geliyorlar. Sorular sormaya başlıyorlar: "Ne oldu?", "nasıl oldu?" (Ben de) konuşuyorum (anlatıyorum)..." (KK3).

Kaynak kişinin anlatmış olduğu bu olay ruh göçüne dair birçok önemli noktayı açıklamaktadır. Bunların içerisinde en dikkat çeken noktalardan biri de ağaç motifidir. Çünkü yeniden yaratılış sürecinin anlatıldığı şaman memoratlarında da benzer bir şekilde *ağaç motifi* görülmektedir. Fuzuli Bayat'ın konuyla ilgili yazmış olduğu eserinde, kaynak kişinin anlattığına benzer bir şekilde 20. yy. Sibiryaya şamanları arasında yapılan araştırmalarda yeraltı dünyası ruhlarının bir kadın şamanın vücudunu parçaladıklarını ve vücut parçalarını bir araya getirirken kayın ağacı kabuklarının üzerine koyduklarını, böylelikle de yeniden canlandığını aktarır (2019: ?).

Bahaeddin Ögel de Türk kültüründe ağaç motifinin önemini vurgular ve yaratılıştaki izahını açıklarken ağacı bu meselenin ana motifi olarak gösterip Türk düşüncesine göre ilk insanın dokuz dallı bir ağacın altında yaratıldığını Tanrı'nın insanla ilk muhatap olduğu yerin dokuz dallı ağacın altı olduğunu belirtir (2010: 111). Ayrıca önemli Türk gruplarının ölümlerini ağaçlara asma geleneğinin de yeniden doğuş ve aynı zamanda ölümlerini göğe sunma, onları göğe uzanan yola çıkarma umudundan kaynaklandığı düşünülebilir. "Ebu'l Gazi Bahadır Han ve Reşideddin Fadlallah'ın Kıpçakların kökeni üzerine yazmış oldukları raporlarda şöyle bir anlatıya rastlarız: Hamile bir kadın, doğurmak üzere bir ağacın kovuğuna sığınır. Kadının dünyaya getirdiği bebek, ağacın bir oğludur. Bitki-insan şeklindeki bu türeyiş ilişkisi, bitkinin evlatlarına bulunduğu çok sayıda tavsiye ve yaptığı konuşmayla sıkça vurgulanmaktadır." (Roux 1995: 83, 87). Bu ifadelerin hepsi zaman ve mekân değişse de kişilerin belleğinde ortak kodların, ortak motiflerin yer aldığını ve korunduğunu gösterir. Bu kodlar kültürün inşasında önemli olduğu gibi kültürel ortaklıkların tespiti açısından da oldukça önemlidir.

Saha çalışmasında karşılaşılan ve önem arz eden diğer bir nokta ise, reenkarnasyona uğrayan bazı çocukların önceki hayatlarındaki aileleriyle olan ilişkileridir. Bazı aileler çocuklarının önceki yaşamındaki aileleri ile görüşmesine izin verirken, bazıları evlatlarının ellerinden alınabileceği düşüncesiyle reenkarnasyona uğradığını bildikleri çocuklarını önceki yaşamlarındaki ailelerinden uzak tutmakta ve çocuklarını onlara göstermek istememektedir. Hatta çocukların olayları anlatmaya başladığı küçük yaşlarında, onlara yaşadıklarını unutturabilmek için bazı pratikler geliştirmişlerdir. Bu pratikleri şöyle sıralamak mümkündür:

1. Anne, ağzında çiğnediği ekmeği çocuğunun da ağzına verirse çocuk anlattıklarını unuttur ve konuşmazmış. (KK1)
2. Anne, çocuğuna yedireceği yemeği eğer üflemeden, sıcakken yedirirse çocuk konuşmazmış. (KK6)

3. Olayların idrakinde olup, yaşadıklarını anlatmaya başlayan çocuğun ağızına terlik atılırsa o çocuk artık konuşmazmış. (KK2)

4. Önceki hayatında yaşadığı olayları anlatan bir çocuk, anlattığı olayları yaşadığı yere (önceki hayatında evi olarak iddia ettiği yer, odası, önceki hayatındaki ailesiyle bulunduğu her yer) götürülürse her şeyi çok daha net anlatmaya başlar bu sebeple bazı aileler onları önceki hayatlarında yaşadıkları yerlerden uzak tutmuşlardır, çocukları onlara göndermemişlerdir. (KK6)

Kaynak kişi Mercan Atakan ise bu durumla alakalı olarak yaşadığı olayları şu şekilde aktarmıştır:

“Annem evlenmeden önce bir adam vardı, annemi istiyordu. Annem sevmediği için onu istemiyordu. Bu çocuk (bu adam) bir gün uyuduğunda, annemin karnında, kendi ruhuyla benim yüzümü görmüş (onun ruhunda benim bedenlendiğimi). Bu (adam) uyandıktan sonra kendi annesine: ‘Anne, ben 25-30 gün sonra öleceğim ve Kamelya’nın karnında olacağım (yeniden doğacağım)’ demiş. Aradan bir yıl (geçtikten) sonra falan annem evleniyor ve hamile kalıyor. O çocuğun (ölen adamın) annesi bizim eve geliyor (ve) diyor ki: ‘Eğer konuşursa o çocuğu alacağız ya da mirası vereceğiz...’ Hep şey derler, hani bir inanç vardır. Yemeği yemeden önce hani anneler ağızına koyup, sıcaklığına bakar ya... Eğer çocuğuna öyle yedirirsen (üflemeden, sıcakken) konuşmazmış. Annem de bana öyle yapmış, sırf beni almasınlar diye. Ondan sonra konuşmamışım ta ki 6 yaşıma kadar. Normalde 6 yaşına kadar herkes unuttur. Ama ben 6 yaşında anneme bir şeyler hatırladığımı söylemişim...” (KK6).

Kaynak kişilerin anlatılarında görüldüğü üzere rüyalar yeniden doğuş inancının ortaya çıkmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Rüya yoluyla kişilere geçmiş, gelecek ve şimdi hakkında bilgiler verildiği görülür. Bu motifin bir benzeri Dede Korkut’ta da görülür. Fuzuli Bayat, “Korkut Ata” adlı eserinde *ölümden kaçma* motifini anlatırken Korkut Ata’nın ölüm haberini uykuda aldığını ve ne kadar yaşam süreceğinin ona rüyasında bildirildiğini aktarır (2003: 9). Dede Korkut’a yaşam süresi bildirilirken alanda karşılaşılan örneklerde nerede yaşam süreceği, nerede doğacağı vb. durumlar bildirilmektedir. Rüyaların içeriği değişse de işlevi aynıdır, gaipten haber verirler. Bu durum Anadolu Aleviliği ve Nusayrilikte rüyalara verilen önemin nedenini de açıklar niteliktedir.

Alanda yapılan çalışmalarda reenkarnasyona uğrayan bazı kişilerin çocukluk dönemlerinden belirli bir yaşa kadar algılarının çok açık ve hislerinin oldukça kuvvetli olduğu kaydedilmiştir. Bâtına açılan bazı noktalar zamanla kaybolurken, bazıları ise kişide kalıcı yeteneklere dönüşebilmiştir. Kaynak kişi Muti Keskin yaşadıklarını şöyle anlatır:

“Biz şeyh soyundan geliyoruz. Annem bütün kardeşlerimi doğmadan önce rüyasında görmüş. Ben doğmadan önce de rüyasında bir Arap ülkesinde çok varlıklı bir kişi olduğumu görmüş, bir saray içerisindeymişim, büyük kapılardan geçiyormuşum, anneme ben sana geleceğim demişim annem de ben evliyim sen bana nasıl geleceksin ki demiş rüyasında. Tabii sonra ben doğuyorum. Annem anlıyor ki önceki hayatımda zengin ve soylu bir yerden geliyorum. Gözüm yükseklerdeymiş, bazı şeyleri beğenmez küçük görürmüşüm, dilim çözüldüğü zaman ‘Yaverlerim nerde?’ demişim. 10 yaşına kadar hislerim çok fazla, aşırı kuvvetliyim. Bir gün teyzem bizim eve geliyor o zamanlar hamile tabii arkada annemle aralarında konuşurlarken acaba cinsiyeti ne olacak diyorlar ben, teyze oğlun olacak, diyorum. Sonra teyzemin gerçekten bir oğlu oluyor. Sonra annem şüpheleniyor davranışlarımdan bir komşumuz var hamile çocuğunun cinsiyetini bilerek geliyor bizim eve yani beni test etmek için... Onun da cinsiyetini biliyorum, evimize uzun bir süre insanlar gelip dururdu cinsiyetlerini söylemem için hepsi de doğru çıkardı. Kadınların karnına dokununca anlıyordum. 10 yaşına kadar bu durum böyle sürdü sonra kaybolmuş. Şimdi devam eden bazı şeyler var, hislerim çok kuvvetli. Mesela birisi karşımda yalan söylediği zaman kalp atışlarım hızlanıyor ve sağ kolumda omzumun altında bir kısım var nasıl insanların gözü böyle kırpışır seçirir, bende de aynısı kolumda oluyor, kırpılıyor o zaman anlıyorum yalan söylediğini ama belli etmiyorum tabii ama ben bedenimde hissediyorum. Bana onun söylediğinin tam tersi söyleniyor içimde.” (KK7).

Yörede reenkarnasyona işaret, delil sayılan belirtiler önceki sayfalarda maddelendirilmişti. O maddelerin birinde çukur, kesik yahut ben şeklinde vücutlarında önceki yaşamlarına dair izler olduğu düşünülen birtakım işaretler var olduğu belirtilmişti. Kişilerin bir kısmında bu izler zamanla geçerken, bazılarında ise ilerleyen yıllarda bile taşımaya devam ettikleri izler olarak kaldığı gözlemlenmiştir. Bu izler, hangi şekilde öldükleri hakkında anlattıkları hikâyeleri doğrular niteliktedir. Saha çalışmasında, kaynak kişi Emre Mansuroğlu yaşadığı olayı şu şekilde aktarmıştır:

“İlk (önce), Armutlu Mahallesi’nde yaşıyorum, diğer ailemle beraber. Ama reenkarnasyon olduğumu doğduktan sonra (şimdiki) annemin yanına geldiklerinde öğrendim. Benim teyzem oraya nişanlıydı. Oğlu, kadının (önceki hayatındaki annesi) rüyasına girmiş: ‘Bak anne, ben oradayım, git beni al.’ demiş. Kadın gelmiş, almış beni kucağına. Ben kimsenin kucağında uyumazken, o kadının yüzünü okşayarak uyuya kalmışım. Ondandır 1-1.5 yaşında dilim açılmış (yaşananları hatırlamışım). Eve almışlar beni (evlerine götürmüşler), o eve... Hani nasıl öldüğümü falan anlatmışım. Duvardaki fotoğrafları saymışım (fotoğraftakilerin kim ve neyim olduklarını): ‘İşte ben, annem, babam, abim...’ demişim. (...) Şimdi ölen çocuk yani ben mi diyeyim bilmiyorum. Ölen çocuk motor tutkunuydu. Motor yarışlarını kazanmış, birinci olmuş. Bunu kutlamak için arkadaşlarıyla beraber Samandağ/Çevlik’e gitmişler. Geri dönüşte onu çekemeyen arkadaşlarından biri arkadan zincirle başına vurmuş ve önüne de köpek çıkınca tutunamamış, uçurumdan aşağıya yuvarlanmış. Orada, olay yerinde değil ama hastaneye kaldırılırken ambulansın içinde ölmüş. (...) Tam başımın ortasında (o güne dair) bir yara izi var ama gözükmez.” (KK4).

Nusayrilerin Arapça ettikleri dua ve beddualarda da reenkarnasyon inancının izlerinin taşındığı, saha çalışmasında gözlemlenen bir durumdur. Bunlardan bazıları; *Allah yiseğedli bahtik bi seb’a ceylik* yani “Allah bu dünyaya yedi gelişinde de bahtını açık etsin.”, *Allah leyismahlık bi seb’a ceylik* yani “Bu dünyaya yedi gelişinde de Allah tarafından verilen hak, sana helal olmasın.” vb. şekildedir.

Son olarak, saha çalışmasında bölge halkına bu inancın neye dayandırıldığı sorulduğunda Kur’an-ı Kerim’deki birçok ayetin yeniden doğuşa işaret ettiğini, dikkatli okunduğunda bunun görülebileceğini, insanların Kur’an’daki sadece görünen anlama (zahir) odaklandıklarını (KK1, KK2, KK3, KK5) belirtmişlerdir. Ancak derin bakıldığında çok açık bir şekilde yeniden doğuşun Kur’an-ı Kerim’de delillendirilmiş olduğunu beyan etmektedirler. Nusayrilerin reenkarnasyona, yeniden doğuşa delil olarak gösterdikleri ayetlerden bazıları ise şunlardır:³

“Yeryüzünde debelenen hiçbir canlı, iki kanadıyla uçan hiçbir kuş istisna olmamak üzere hepsi sizin gibi ümmetlerdir. Biz bu Kitap’ta, herhangi bir şeyi ne eksik bıraktık ne fazla yaptık. Onlar, sonunda Rableri önünde haşredilirler.” (En’am suresi 38. ayet) buyrulmuştur. Bu ayet Nusayri inancına göre hayvan kalıbından insan kalıbına geçişin mümkün olduğunu gösteren bir ayet olarak nitelendirilir.

“Allah’a nasıl nankörlük ediyorsunuz/Allah’ı nasıl inkâr ediyorsunuz?! Siz ölülerdiniz, O sizi diriltti. Sizi yine öldürecek ve sonra diriltecektir. Nihayet O’na döndürüleceksiniz.” (Bakara suresi 28. ayet)

“Allah yaratışa başlar, sonra onu varlık alanından çekip tekrar yaratır. En sonunda O’na döndürülürsünüz.” (Rûm suresi 11. ayet)

³ Reenkarnasyona delil olduğu iddia edilen ayetler olduğu gibi bazı araştırmacıların görüşlerine göre Kur’an’da reenkarnasyon kavramının yer almadığını kanıtlar nitelikte örnek gösterilen ayetler de vardır. Ancak çalışmamız Nusayrilikte bu inancın nasıl şekillendiğini konu edindiği için diğer iddialara yer verilmemiştir.

“Yaratmaya ilk başlayan/yaratılanları ilk yaratan O'dur. Sonra onları çevirip yeniden yaratacaktır. Bu O'nun için çok da kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce örnekler/en yüce sıfatlar O'nundur. O'dur Azîz, O'dur Hakîm...” (Rûm suresi 27. ayet)

“Reenkarnasyon inancı Nusayriliğin teorik anlatımı yanında dinsel pratikler ve günlük hayatta da yansımalarını bulmuştur. Bu konuda en ilgi çekici örnek, Nusayrilerin yaptıkları cenaze törenleridir. Cenaze törenlerinde yeniden doğuş inancından dolayı töreni yöneten Şeyh, ölmüş kişiye “yeni yaşantısında zina yapmamasını, haram yememesini, iyi bir hayat sürüp iyi bir Nusayri olmasını” nasihat eder. Çünkü ölüm Nusayrilere göre aslında yeni bir hayatın başlangıcı, yeni bir doğuşun gerçekleşmesi için zaruri olan bir durumdan öte bir şey değildir.” (Keser 2011: 66). Daha açık bir ifadeyle Nusayriler ölümün yeniden doğabilmek için gerekli olduğuna, bu nedenle kişinin dünya okulunu doğru ve ahlaka uygun bir biçimde tamamlaması gerektiğine inanırlar.

Ruh göçüne dair inanış ve inanmalara olağanüstülük ya da gereğinden fazla dinsellik atfedilmektedir. Bu da konunun karmaşıklaşmasına ve insanlar arasında çatışmalar doğurmasına sebep olmaktadır. Hâlbuki ruh göçü kavramı bir görüş, inanç, bilimsel olarak ispatlanırsa evrensel bir yasa olarak nitelendirilebileceği gibi varlığın ve insan olmanın gerekliliği şeklinde de izah edilebilir. Bu şekilde açıklandığında insanları birbirinden ayıran, koparan, uzaklaştıran bir mesele olarak değil de bütün inançların ortak olan yönüne kapı aralayan bir olgu olduğu görülebilir.

Sonuç

Nusayriler, ülkemizde azınlık bir topluluk olarak yer alırken haklarında yeterli araştırmalar yapılamamış olduğu gözlemlenir. Bunun en temel nedenlerinden biri Nusayrilerin inançlarını kapalı, gizli yaşamaları olmakla birlikte diğer bir nedeni de toplumsal ön yargılardır. Edinilen bazı bulgular Nusayrilerin kimliğini tanımlayabilmek açısından önem arz etmektedir. Arap oldukları yönünde yaygın bir inanışın hâkim olduğu bu grubun detaylı incelendiğinde karmaşık kültürleri iç içe barındırmasının yanı sıra Orta Asya Türk kültürü ile olan yadsınamaz benzerliği dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Hatay yöresi pek çok farklı etnik grubun uzun yıllar bir arada yaşadığı önemli bir bölgedir. Fiziki konumu da göz önünde bulundurulduğunda Orta Doğu'nun Anadolu'ya açılan penceresi olarak nitelendirilebilir. Saha çalışmamızda yapmış olduğumuz analizler şunu açık bir şekilde göstermektedir ki Hatay'ın fiziki konumu ve birbirinden farklı pek çok etnik kültürü bir arada barındırıyor oluşu incelendiğinde, Nusayrilere de farklı kültürlerden etkilenme, farklı kültürlerin bir sentezi olma fırsatını vermiştir. Bu bağlamda gerek Şamanist gerek eski Orta Doğu inançları ve büyük ölçüde Türk kültürüne dair izleri Nusayriler üzerinde görmek mümkündür. Bu da konu üzerine daha geniş çaplı araştırmalar yapılmasının gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu alan üzerinde yapmış olduğumuz araştırmalar Nusayriler hakkındaki kimlik karmaşası problemine bir cevap olabileceği gibi araştırmacıların konuya eğilmesi ve incelemeye devam etmesi durumunda farklı soruları ve farklı cevapları doğurarak konuyu bambaşka bir yere de taşıyabileceğini göstermektedir.

Ruh göçü, geleneksel dinlerin reddettiği bir inanış olarak ortaya çıkarken kadim kültürlerde bu inancın var olduğu gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra Alevilik-Bektaşilik inancı içerisinde farklı bir öneme sahip olduğu hem sözlü kültür ürünlerinde hem de yaşamsal pratiklerinde korunmuş olduğu araştırmacıların daha önceden yapmış oldukları çalışmalarda da ortaya konmuştur. Nusayrilik ekseninde ise ruh göçünün incelenmesi topluluğun konuyu gizlilik içerisinde değerlendiriyor olmasından kaynaklı zorlaşmaktadır. Bu nedenle sadece yazılı kaynaklar üzerinden hareket ederek meselenin anlaşılmasına çalışılması konun doğru anlaşılabilmesi noktasında eksik kalmaktadır. Saha çalışmaları bu noktadaki eksikliği tamamlayabilme konusunda büyük bir yardımcıdır. Nusayrilik inancı ve dinsel pratikleri içerisinde ruh göçü inanışı gelen eleştirilerin ve Batı'daki bazı kabullerin aksine kişinin bireysel sorumluluklarını bertaraf etmez aksine dünyevi yaşamın bu inanışla daha bilinçli ve farkındalıkla yaşanması gerektiğini kabul eder. Bireylerin sorumluluk sahibi olması, yaşam

yolculuğunu erdemli bir biçimde tamamlaması insandan murat edilendir. Ancak söz konusu Nusayriilerin inanışlarına göre, kişinin bu yolculuğu tek seferde dosdoğru bir biçimde yani Tanrı'nın insandan murat ettiği biçimde tamamlayabilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla da ruh göçü inancını tekâmüle yani öğrenmeye, olgunlaşmaya, saflaşmaya dayanan bir olgu olarak kabul etmekte ve gündelik yaşantılarını da bu bilinçle sürdürmeye devam etmekte oldukları ifade edilebilir.

Kaynaklar

- Arıkdal, Ergun (1989), *Ansiklopedik Metapisisşik Terimler Sözlüğü*, İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2003), *Korkut Ata Mitolojiden Gerçekliğe Dede Korkut*, Ankara: Karam Yayınları.
- Bayat, Fuzuli (2009), "Geçiş Ritüeli Bağlamında Arınma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/9, 74-78.
- Bayat, Fuzuli (2019), *Türk Şaman Metinleri Efsaneler ve Memoratlar*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bayat, Fuzuli (2019), *Türk Kültüründe Kadın Şaman*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Dalkıral, Sayın (2003), "Târih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II (Dürzîlik ve Nusayrîlik)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 21, 201-217, Erzurum.
- Demirci, Kürşat (1998), "Hulûl", *İslâm Ansiklopedisi*, C.18, 341-344.
- Gezgin, İsmail (2019), "Uygarlığın Göçebe Hafızası Mitosun Gizemi: İnsanın Ölümsüzlük Arayışı", *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, 70, 45-46, İstanbul.
- Has, Kenan (2004), "Dinler Tarihi Perspektifinden Tartışmalı Bir Kavram; Reenkarnasyon", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 17, 4, 390-400.
- Işık, Caner (2012), "Halk İnançlarında Kalıp Değişirme ve Ruh Göçü", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2-1, 46-60.
- İnsanlığı Birleştiren Bilgiyi Yayma Vakfı [BİLYAY] (1997), *Evrensel Yasa Tekrardoğuş*, İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Kara, Eser (2017), *Türk Destanlarında Şamanistik Unsurların Tespiti ve Değerlendirilmesi*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Karaman, Fikret (2011), "Tenasuh ve Reenkarnasyon Üzerine Bir Değerlendirme", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017/8(1), 9-34.
- Koç, Aylin ve Kültürel, Zuhâl (2011), "Bir Kürek Kemiği Falı Metni: Risale-i 'İlm-i Ketf'", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, 131-148.
- Keser, İnan (2011), *Nusayri Alevilik Tarih İnanç Kimlik*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2000), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin (2010), *Türk Mitolojisi I.*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önal, Tekin (2016), "Ulus-Devlet İnşasında Nusayri Politikaları ve Hars Komiteleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 78, 113-138.

Roux, Jean Paul (1995), *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Ankara: İşaret Yayınları.

Roux Jean Paul (1999), *Altay Türklerinde Ölüm*, İstanbul: Kabalıcı Yayınları.

Tankut, Hasan Reşit (1938), *Nusayriler ve Nusayrilik Hakkında*, Ankara: Ulus Basımevi.

Ürkmez Naim ve Efe Aydın (2010), "Osmanlı Arşiv ve Belgelerinde Nusayriler Hakkında Genel Bilgiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 54, 127-134.

Üzüm, İlyas (2007), "Nusayrilik", *İslâm Ansiklopedisi*, C.33, 270-274.

Yitik, Ali İhsan (2011), "Tenasüh", *İslâm Ansiklopedisi*, C.40, 443-446.

Elektronik kaynaklar

URL-1: Türk Budizmi&Türk Budist Kozmoloji ve Mitolojisi (2016), haz. Nuray Bilgili, <http://ankaenstitusu.com/turk-budizmi-turk-budist-kozmoloji-ve-mitolojisi/> (e.t. 15.09.2023).

URL-2: Hatay'ın İnanç Önderlerinden Ehlibeyit Alimi Şeyh Nasreddin Eskiocak (2017), <https://mozaik.hatiab.org.tr/2017/05/02/nasreddin-eskiocak/> (e.t. 20.09.2023).

URL-3: Tılsımlı Kemikler, Kehanet ve Şamanizm (2017), haz. Nuray Bilgili, <http://ankaenstitusu.com/tilsimli-kemikler-kehanet-ve-samanizm/> (e.t. 15.09.2023).

URL-7: TDK Güncel Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> (e.t. 24.12.2023).

Kaynak Kişiler⁴

KK1: Adnan Kayman, Adana, 69 yaşında, Lise mezunu, Emlakçı.

KK2: Azime Yılmaz, Hatay/Antakya, 64 yaşında, Ortaokul terk, Ev hanımı.

KK3: Edip Çelik, Hatay/Antakya, 58 yaşında, Lise terk, Bakkal.

KK4: Emre Mansuroğlu, Hatay/Antakya, 22 yaşında Lise terk, Çalışmıyor.

KK5: Kaziye İskenderun, Hatay/Reyhanlı, 52 yaşında, İlkokul mezunu, Ev hanımı.

KK6: Mertcan Atakan, Hatay/Antakya, 17 yaşında, lise okuyor.

KK7: Muti Keskin, Hatay/Defne, 30 yaşında, Üniversite mezunu, İthalat ve İhracat firmasında çalışıyor.

⁴ Makalenin konusu kişilerin inanç ve özel hayata dair unsurlarını içerdiğinden dolayı kaynak kişilere ait bilgiler sınırlı tutulmuştur.